Gruppeterapi i statsfængslet på Kragskovhede og under efterforsorg

Af kriminalpsykolog OLE LARSEN.

I statsfængslet på Kragskovhede har jeg fra september 1957 til november 1959 haft lejlighed til at arbejde med gruppeterapi. Anstaltens klientel består udelukkende af recidivister, fortrinsvis berigelsesforbrydere, fordelt på alle aldersklasser over 20 år. Anstalten er åben, hvilket medfører, at man ikke modtager indsatte, hos hvem man antager farlighed eller nærliggende risiko for undvigelse, ligesom langtidsafsonere kun undtagelsesvis forekommer. Anstaltens maximumbelæg er på 420 indsatte, og i den her omhandlede periode har antallet svinget mellem ca. 220 og ca. 300 indsatte, hvoraf ca. 50 har været anbragt i den fjerntliggende Råbjergafdeling og dermed effektivt adskilt fra det øvrige belæg og fra gruppedeltagelse.

Der lægges i anstaltens almindelige politik vægt på at udvikle de indsattes følelse af ansvar for deres egen skæbne, idet man søger at etablere så mange valgsituationer som muligt, og at lade et truffet valg følge af sin naturlige konsekvens. Man er opmærksom på vigtigheden af at skabe et naturligt socialt miljø i anstalten, hvor de indsatte kan få lejlighed til at gøre egentlige sociale erfaringer. Man lægger således mere vægt på kollektive end på individuelle virkemidler (som dog ikke ignoreres) og mere på virksomhed i aktive smågrupper end på unuanceret massepåvirkning. De indsatte er ved arbejdet inddelt i mindre grupper, der såvidt muligt tildeles fælles opgaver; fritidsvirksomheden er præget af udstrakt selvstyre og i høj grad afhængig af de indsattes initiativ og udholdenhed; der findes 4 foreninger, hvis bestyrelser består af indsatte, valgt af indsatte, som i samråd med skolen tilrettelægger fritidsprogrammet og sørger for dets gennemførelse. De indsatte vælger desuden elevrådet, der forhandler med skolen, talsmandsrådet, der forhandler med inspektøren og butiksudvalget, der har indseende med hvilke varer butikken fører.

Anstaltens ledelse og personale var således på forhånd fortrolig med at betragte de indsattes gensidige påvirkning gennem organiseret virksomhed som en positiv foreteelse, hvilket i høj grad synes at have medvirket til at forsøget med gruppeterapi hurtigt blev almindeligt accepteret.

Det har vist sig, at man ved gruppeterapi[1]) er istand til at tilvejebringe situationer, der i særlig grad bidrager til at afsløre og bearbejde deltagernes væsentlige konflikter, hvilket for kriminel-

[1]) Vedr. metodebeskrivelse se Wulf Feldmann: Gruppe- og individualterapi overfor psykopater (NTfK. 1956, side 114 ff.).

les vedkommende er ensbetydende med baggrunden for den kriminelle handling. Denne erfaring er ikke ukendt fra de fleste menneskers dagligdag: det er også udenfor behandlingssituationen i små intime gruppedannelser mennesker lægger grundlaget for deres indpasning i en større social sammenhæng. Det er i smågrupper vi erhverver vores indstilling til andre mennesker, vores politiske og religiøse opfattelse, vores kultursyn i bredeste forstand. Der er grund til at antage, at de kriminelle, og vel især dem vi træffer i recidivistanstalterne, er kommet skævt ind på tilværelsen som følge af ufuldstændige og/eller indbyrdes uforenelige erfaringer fra smågrupper de tidligere har været tilknyttet. Ved gruppeterapi kan man bl. a. tilstræbe — så at sige „efter naturmetoden" — at etablere et nyt gruppe-tilhørsforhold, der kan tjene som udgangspunkt for nye forsøg på at vinde fodfæste i den indviklede verden udenfor anstalterne.

Man skelner i almindelighed mellem såkaldt „lukkede" og „åbne" grupper. Med en „lukket" gruppe menes en gruppe af begrænset levetid, hvis deltagere begynder og slutter samtidig, mens en „åben" gruppe er indstillet på at deltagerne efterhånden forlader gruppen og erstattes af nye. Naturligvis kan det sommetider være vanskeligt at opretholde en klar distinktion — i visse „åbne" grupper sker udskiftningen så langsomt, at det i virkeligheden er forsvarligt at betragte gruppen som „lukket". Hvilken af typerne man vil arbejde med i terapeutisk hensigt må afhænge af formålet og de givne omstændigheder. En „lukket" gruppe vil i almindelighed kunne etablere det stærkeste tillidsforhold mellem deltagerne, men indebærer også en stærkere belastning for deltagerne end den „åbne" gruppe.

Forberedelsen.

I overensstemmelse med anstaltens faste praksis overfor nye problemstillinger blev gruppeterapien forberedt ved nedsættelse af et udvalg repræsenterende samtlige personalegrupper. Herunder havde alle forhåndsbetænkeligheder mulighed for at komme til orde, ligesom der var lejlighed til at redegøre for planer og erfaringer. Der blev taget stilling til opstående praktiske problemer, og man tog stilling til, hvilke udvælgelseskriterier man ville anlægge.

Ligeledes i overensstemmelse med almindelig praksis blev udvalgsarbejdet sluttet med en redegørelse overfor et bredere udsnit af personalet, hvorunder man yderligere fik lejlighed til at diskutere de betænkeligheder, der forekom.

Udvælgelsen.

Gruppedeltagere blev udvalgt blandt de indsatte, der af ledelsen var henvist til psykologisk undersøgelse og behandling. Ho-

vedkriteriet for henvisning var, at de pågældende skulle have dokumenteret særlige tilpasningsvanskeligheder i eller udenfor anstalten, f. eks. i form af særlig urolig adfærd eller ved særlig fremtrædende hæmninger. Man var således opmærksom på disciplinære vanskeligheder, indesluttet holdning, vanskeligheder ved at falde til på arbejdspladser, mislykkede prøveløsladelser m. v., og bestræbte sig i det hele for at finde frem til den prognostisk set „tungeste ende" af belægget. Hvem der kom til at deltage i gruppen og hvem i individuel terapi, var hovedsagelig et praktisk spørgsmål, idet gruppeterapi blev foretrukket, medmindre det stødte på særlige hindringer som afsoningstidens længde, arbejdsmæssig placering eller de pågældendes egen modvilje.

Mens de fleste henvisninger fra begyndelsen fandt sted på initiativ af anstaltens ledelse, blev det efterhånden almindeligt, at de indsatte selv anmodede om at blive henvist, hvilket har fundet sted for henved halvdelen af gruppedeltagerne. Såvidt det kan afgøres, var der ingen afgørende forskel mellem dem, der selv havde rejst spørgsmålet, og dem der var udpeget af ledelsen, hverken i henseende til adfærdsvanskeligheder eller til anamnestiske forhold.

Ialt har 37 personer deltaget. Deltagelsestiden har varieret fra 2 til 9 måneder med et gennemsnit på ca. 5 måneder. Deltagernes gennemsnitsalder var 28 år, varierende fra 22 til 39 år. (Til sammenligning skal oplyses, at gennemsnitsalderen i det samlede belæg er 35 år). De havde alle tidligere afsonet fængselsstraffe, fra 1 til 9 gange, og 19 af deltagerne havde været anbragt på børne- og ungdomshjem. De fleste havde haft skolevanskeligheder udover det almindelige, og næsten alle havde udvist betydelig ustabilitet på arbejdsmarkedet. 19 havde alvorlige alkoholproblemer, 3 havde misbrugt narkotika, den ene i betydelig grad, og henved halvdelen var ved mentalobservationer fundet i besiddelse af psykopatiske eller karakterneurotiske træk.

Den ydre ramme.

Gruppens møder fandt sted på mit kontor, der var møbleret til formålet. Der afholdtes 4 ugentlige møder af 1½ time i de indsattes arbejdstid.

Af praktiske grunde begyndte man med en „åben" gruppe, men fandt det efterhånden hensigtsmæssigt at regulere tilgangen, således at gruppen blev suppleret op til ca. 10 mand, når antallet var dalet til 4—6. Ved tilgang af nye deltagere (som jeg alle havde talt med nogle gange i forvejen) meddelte jeg en kort instruktion, der indskrænkede sig til at opfordre deltagerne til gensidig åbenhed og pålægge dem selv ansvaret for deres udbytte, samt meddele at ordet var frit. Desuden afkrævede jeg i gruppens

påhør den enkelte et løfte om at overholde tavshedspligten. Initiativet var derefter i det væsentlige overladt til deltagerne, hvilket naturligvis på ingen måde betød, at gruppen var uden ledelse.

Lederens rolle.

Et gennemgående træk hos alle gruppemedlemmerne — og antagelig et udtryk for deres utilfredsstillende gruppe-tilhørsforhold — var en udpræget ambivalent indstilling overfor autoriteter, et forhold der er overordentligt udbredt blandt de mere kronisk kriminelle. Der er som oftest tale om et voldsomt behov for beskyttelse og tryghed i konflikt med en indgroet mistillid til dem, fra hvem de ønsker beskyttelsen. Indstillingen kan give sig mange forskellige udtryk i den aktuelle adfærd, fra åben trods til den mest indsmigrende (og uægte) venlighed. At forklare de pågældende det irrationelle og ufrugtbare i denne indstilling nytter sjældent stort. Da et livs erfaringer har belært dem om, at der trods alt er mindst risiko ved ikke at stole på autoriteter, må opbygninger af et mere positivt autoritetsforhold bero på, at et nyt sæt erfaringer gøres, vel at mærke erfaringer der accepteres ikke blot intellektuelt, men også følelsesmæssigt. Man opnår således næppe meget andet ved at besejre en autoritetsfjendtlig person med nok så logiske ræsonnementer end at få ham til at føle, at man er ham overlegen i diskussionsteknisk henseende.

For at gruppelederen kan blive en autoritetsfigur, hos hvem deltagerne kan høste nye og positive erfaringer, må de bringes til at stole på, at han forstår og accepterer dem under alle forhold, er loyal og stærk nok til at yde dem den tryghed de trænger til, en opgave der nok ikke er så enkel som den lyder. Og selvom dette lykkes, er det ikke tilstrækkeligt at deltagerne bringes til at godtage denne ene autoritetsfigur. Deres indstilling overfor ham skal helst smitte af på deres indstilling til selve autoritetsbegrebet, hvilket til en vis grad synes at kunne lykkes i en institution, hvor gruppelederen udfylder en naturlig plads i funktionærgruppen. Det er ikke ukendt, at folks indstilling overfor enkeltpersoner har indflydelse på deres indstilling til de grupper, disse er medlemmer af.

Der blev lagt vægt på, at lederens tilhørsforhold til og solidaritet med funktionærgruppen var tydelig for deltagerne. Det var almindelig kendt, at jeg deltog i funktionærmøderne, hvor der blandt andet blev taget stilling til anbefaling eller frarådning af prøveløsladelser. De indsatte havde ofte lejlighed til at se mig i selskab med andre funktionærer, og de forsøg, der naturligvis forekom fra gruppedeltagernes side på at „spille mig ud" mod anstaltsledelsen, blev såvidt jeg kan afgøre effektivt imødegået fra begge sider.

Det centrale problem: at opbygge det betydningsfulde trygheds- og tillidsforhold overfor gruppelederen, søgtes løst ved en stærk og konsekvent beherskelse af min adfærd overfor gruppen og dens enkelte deltagere. Jeg tilstræbte at gøre mit eget handlemønster så enkelt og letfatteligt, at deltagerne i løbet af få møder var istand til at forudsige mine reaktioner på enkle, dagligdags situationer, og efterhånden også på mere sammensatte situationer.

Denne teknik indebar for eksempel, at jeg såvidt muligt afstod fra enhver adfærd, der på nogen måde kunne opfattes som moraliserende, herunder at jeg undlod at reagere imod de talrigt forekommende tilfælde af oppositionel og aggressionspræget opførsel. Denne kunne fremtræde i alle afskygninger, fra forsigtige antydninger over saglig eller pseudosaglig kritik til grove skældsord mod mig eller det system, jeg blev opfattet som repræsentant for. Min deltagelse i samtalerne bestod som regel i spørgsmål, hvorved jeg antydede, hvad det måtte anses for frugtbart for gruppen at beskæftige sig med. Forblev mine spørgsmål ubesvarede, accepterede jeg også dette. Ofte gav deltagerne udtryk for bekymring for, om deres samtaler nu gav mig tilstrækkeligt udbytte, hvilket jeg besvarede med at erklære, at det ikke var mit, men deltagernes udbytte, der var det væsentlige. Fremfor alt lod jeg forstå, at ansvaret for gruppens succes eller fiasko påhvilede gruppen og ikke mig.

Forløbet.

I løbet af perioden har der været afholdt over 400 møder, hvert med sit karakteristiske forløb, afhængig af de skiftende deltagere og disses øjeblikkelige eller mere varige situation m. v. Til tider var gruppen domineret af en eller flere meget velvillige personer, til andre tider var de toneangivende stærkt oppositionsprægede. Stemningen kunne svinge fra at være særdeles optimistisk til en tilstand af opgiven, fra systematisk problembehandling til planløs springen fra det ene ligegyldige samtaleemne til det andet. Det er således vanskeligt at opstille et synspunkt, udfra hvilket forløbet kan beskrives kortfattet og nogenlunde udtømmende, ikke mindst i betragtning af, at den ene tilstand næppe lader sig foretrække for den anden i henseende til behandlingsmæssig betydning. Visse foreteelser optrådte dog med betydelig regelmæssighed og skal kort omtales, idet jeg af hensyn til opgavens begrænsning vil tillade mig i nogen grad at lade udlægning træde i stedet for beskrivelse, ligesom det må understreges, at flertallet af de omtalte forhold kun kan betragtes som typiske, ikke som generelle.

De nye deltageres første møde med gruppen var for de fleste en belastende oplevelse. Hvor forskellige deres forventninger end var, håbede de alle, at deltagelsen skulle medføre afgørende æn-

dringer i deres forhold til andre mennesker, samtidig med, at de var uhyre skeptiske overfor muligheden heraf. De ventede, at der skulle ske noget særligt, og havde mere eller mindre dunkle forestillinger om, hvad dette skulle være. For de fleste blev de første møder en skuffelse: hele situationen var mærkelig strukturløs, der foregik ikke „noget særligt", lederen var åbenbart svag og lod tingene ske på bedste beskub. De gamle deltagere var ikke særlig ivrige efter at hjælpe de nye til rette, snarere var der tale om småforsøg på at forvirre dem. Det overvejende flertal af deltagerne havde i løbet af den første ugestid gjort tilløb til at holde op, men kun nogle enkelte gjorde alvor heraf. Det syntes at være reglen, at denne krise med flugttendens skulle overvindes, før de nye helt accepterede deres tilhørsforhold til gruppen (et forhold, der måske kan give anledning til overvejelser med henblik på forståelse af dem, der undviger fra børnehjem og fængsler).

Deltagernes skuffelse var ikke bragt til ophør med deres beslutning om at forblive i gruppen, men begyndte først efterhånden at give sig åbent tilkende, ofte først i form af en meget forsigtig kritik af lederen, der burde lede møderne mere aktivt, opkaste samtaleemner og holde udisciplinerede elementer nede. Kritikken kunne naturligvis efter omstændighederne være mere eller mindre direkte og mere eller mindre grov. Der syntes imidlertid at være tendens til at de formelt set groveste angreb kom fra deltagere, der havde været længe i gruppen, og følte sig sikre på, at angrebene ikke blev taget højtideligt.

Med undtagelse af de enkelte, der gav op overfor begyndervanskelighederne, opnåede samtlige deltagere (hver efter sine forudsætninger) et stærkt og personligt forhold til gruppen, hvilket gav sig forskellige udtryk: det blev almindeligt, at to eller tre deltagere sluttede sig sammen og drøftede gruppens forhold eller personlige problemer; på selve møderne fremkom stærke vidnesbyrd om, at deltagerne betragtede gruppen som en central del af deres tilværelse (dette skete såvel direkte, ved verbal redegørelse, som indirekte ved på forskellig vis at udtrykke stærke følelser overfor gruppen); det kan endvidere nævnes, at en del af deltagerne, der arbejdede på akkord, gav afkald på en del af arbejdsfortjenesten for at deltage i møderne.

Det stærke tilknytningsforhold bevirkede ingenlunde, at deltagernes indbyrdes forhold var uden spændinger og modsætninger. Et gruppemøde uden sammenstød var snarere undtagelsen end reglen, og dramatiske episoder var ikke sjældne. Det må bemærkes, at deltagerne levede under det pres, der lå i den stadige forventning om, at de skulle delagtiggøre andre i deres problemer, d. v. s. deres personlige nederlag, og at ansvaret for at det skete påhvilede dem selv. Ingen af deltagerne havde mod til at gøre dette direkte, og samtalerne udviste en stærk tendens til at beskæftige sig med upersonlige, formelle problemer. Denne

situation var klart utilfredsstillende, og deltagerne forsøgte at fralægge sig ansvaret ved dels at placere det hos lederen, dels (efterhånden fortrinsvis) hos hinanden.

I det hele taget var det et karakteristisk træk ved møderne, at deltagerne var enige om, at det gik dårligt, men stærkt uenige om, hvad der var at gøre ved det. I de diskussioner, der affødtes af denne situation, undgik den enkelte ikke at afsløre væsentlige sider af sit sociale mønster til brug for gruppens bearbejdelse af hans adfærd. Denne bearbejdelse havde vel at mærke ikke karakter af en systematisk „kortlægning" af den enkeltes personlighed, men foregik som regel i tilknytning til de stærkt emotionsprægede situationer, der opstod som følge af deltagernes indbyrdes spændingsforhold. Gruppen delte sig i indbyrdes konkurrerende kliker, der ofte kom til at gå på tværs af den gruppering, der iøvrigt fandt sted i anstalten (f. eks. i kraft af fælles arbejdsplads, foreningsmedlemsskab eller tidligere bekendtskab). Disse kliker var undergivet stadig forandring og viste sig på længere sigt at indtage en væsentlig mindre plads i deltagernes bevidsthed end gruppen som helhed. Det er desuden bemærkelsesværdigt, at deltagernes uenighed aldrig har drejet sig om formålet med deres tilstedeværelse. Der blev ofte givet udtryk for mistillid til, at det nyttede noget, og fremgangsmåden var under evig debat, men selv de mest oppositionslystne understregede gang på gang, at de deltog for at tilstræbe en bedre tilpasning til omgivelserne.

(Det forekommer mig i denne forbindelse mindre væsentligt, at også andre og mindre „pæne" formål blev angivet, fx. at forbedre chancen for prøveløsladelse. Flere deltagere var vidende om, at de ikke havde chancer i så henseende, og ingen har definitivt forladt gruppen efter afslag på prøveløsladelse).

I betragtning af, at deltagelsen uden indskrænkninger var frivillig, kan det forekomme påfaldende, at deltagerne vedblev med at møde, og dermed udsatte sig for drilleri fra de medindsatte og for skuffelser og nederlag i gruppen. Det forekom da også regelmæssigt, at en deltager „meldte sig ud", men af dem, der gennemførte de første to uger, har kun en enkelt undladt at vende tilbage. Forklaringen må antagelig søges i, at deltagerne efterhånden kom til at føle sig trygge i gruppen, hvor de havde erfaret, at de uden forbehold blev respekteret, og hvor hele situationen var så overskuelig, at de trods alt kunne opleve den som et sammenhængende mønster. De skuffelser, som deltagelsen medførte, var de trods alt fælles om, og der var ingen risiko for gentagelse af en gruppeoplevelse, som de alle kendte og frygtede, nemlig udelukkelse fra fællesskabet. (Det bemærkes, at udelukkelse af en gruppedeltager i intet tilfælde har fundet sted).

Ud af de skiftende situationer voksede efterhånden et sæt sociale normer, d. v. s. regler for, hvilken adfærd gruppen vil tolerere. Disse normer blev efterhånden, bl. a. ved stadig gen-

tagelse, indkorporeret i den enkelte deltagers personlighed (internaliseret) og gik til en vis grad i arv til nye deltagere.

En del af normerne beroede mere eller mindre direkte på udtalelser fra lederen (f. eks. tavshedspligten), andre var i højere grad udsprunget af gruppens egne erfaringer, herunder deres erfaringer angående lederens holdning. Enkelte af de mere fremtrædende (hyppigst verbaliserede) normer skal refereres:

Man skal ikke fremstille sig selv som bedre, end man er, ikke pynte på sine handlinger og motiver.

Man skal ikke trænge ind på en deltager, der ønsker at være passiv eller som er for genert til at udtale sig.

Man skal respektere andres beslutninger, blot disse ikke er til alvorlig ulempe for andre, også selvom de må antages at være til skade for dem selv. (Denne regel blev f. eks. bragt i anvendelse, når en deltager truede med at udtræde eller med at pådrage sig disciplinærstraf i forbindelse med autoritetsfjendtlige demonstrationer).

Man skal *såvidt muligt* afholde sig fra fremtidig kriminalitet. (Det heri indbefattede forbehold, som deltagerne lagde megen vægt på, viser for det første deres store usikkerhed, men indeholder tillige en garanti for fremtidige recidivister: de vil have overtrådt en af gruppens normer, men den er nu også vanskelig at overholde!)

Man må ikke inddrage andre gruppemedlemmer i fremtidig kriminalitet. (Denne regel har aldrig været overtrådt, derfor heller ikke særlig stærkt udtalt).

Det vil fremgå af disse eksempler, at gruppens normer for det første var ganske rummelige og muliggjorde tilstedeværelsen af personer med højst forskellige adfærdsmønstre, samt at deltagerne lagde betydelig vægt på at beskytte de svageste deltagere.

Enhver organiseret gruppe udvikler et mere eller mindre udtalt system af repressalier overfor normbrydere. Det var i denne gruppe karakteristisk, at reaktionen var yderst behersket og ofte indskrænkede sig til en indskærpelse af reglen, gerne i humoristisk form. I tilfælde, hvor enkelte deltagere reagerede stærkere, ville andre komme normbryderen til undsætning og støtte ham.

Deltagernes løsladelse.

At fastslå et bestemt tidspunkt, hvor behandlingen af den enkelte deltager kunne anses for afsluttet, endsige tilendebragt, var naturligvis udelukket. I praksis strakte gruppedeltagelsen sig til løsladelsen, og hvis en deltager recidiverede til samme anstalt, fortsatte medlemsskabet automatisk. Dette har været praktiseret i to tilfælde.

I betragtning af den almindelige erfaring, at perioden lige efter løsladelsen rummer overordentlige vanskeligheder, fandt man

det ikke heldigt, at behandlingssituationen måtte ophøre netop på dette tidspunkt, og man fandt, at særlige støtteforanstaltninger burde tages i anvendelse.

Funktionærmødet enedes således om for gruppens medlemmer at indføre en lidt lempeligere prøveløsladelsespraksis end almindeligt. Man lagde herved mere vægt på tilsynets støttende funktion end på strafafkortningen og den deraf følgende trussel om genindsættelse, et synspunkt, der bevirkede, at man i flere tilfælde meddelte afslag i første omgang for senere at genoptage spørgsmålet og løslade de pågældende med en ringe strafafkortning.

I den udstrækning, der viste sig at være behov herfor, søgte jeg desuden at opretholde en vis forbindelse med de løsladte deltagere og deres tilsynsførende, dels ved korrespondance, dels ved at aflægge besøg.

Den rigtigste løsning forekom imidlertid at være en fortsættelse af gruppeterapien i den første tid efter løsladelsen. Et forsøg i denne retning blev gjort med de deltagere, der ved løsladelsen rejste til København.

Af de 37 deltagere blev 28 løsladt på prøve (heraf 8 ved genindstilling efter oprindeligt afslag) og 9 efter endt straf. 26 af de løsladte rejste til København og 11 til provinsen.

Tilsynsgruppen.

For de gruppemedlemmer, der ved løsladelsen rejste til København, etablerede man en særlig tilsynssituation, idet de pågældende fik tilbud om at lade fortsat gruppedeltagelse træde i stedet for det normale tilsyn. De fik alle beskikket den samme tilsynsførende, en psykolog, der var tilstede ved møderne, og til hvem de kunne rette henvendelse vedrørende akutte problemer. Møderne fandt sted hver 14. dag, i begyndelsen under min ledelse, senere under ledelse af den pgl. psykolog, idet jeg fremdeles deltog regelmæssigt af hensyn til kontinuiteten og for at introducere nye deltagere. Ved en speciel aftale med Dansk Forsorgsselskab og direktoratet for fængselsvæsenet var der skaffet hjemmel for, at deltagere, der var løsladt efter endt straf, blev betragtet som værende undergivet „frivilligt tilsyn", og dermed (bortset fra genindsættelsestruslen) ligestillede med de prøveløsladte.

Da der såvidt vides ikke findes fortilfælde, var der i høj grad tale om et eksperiment. Især knyttede der sig interesse til besvarelsen af følgende spørgsmål:

1) Ville det — i betragtning af det gennemførte princip om frivillighed — i det hele taget være muligt at få deltagerne til at komme til møderne?

2) Hvordan ville det specielt gå med de deltagere, der var løsladt efter endt straf, altså med „frivilligt tilsyn"?

3) Ville deltagerne også efter løsladelsen betragte gruppen som et naturligt forum for behandling af personlige problemer, eller ville denne indstilling modvirkes af den nedsatte mødehyppighed, deltagernes større bevægelsesfrihed og den omstændighed, at deltagerne langtfra altid havde været samtidig i anstaltsgruppen?

4) Var der ikke ved eksperimentet en betydelig risiko for, at man ved at samle en gruppe kriminelle personer udsatte disse for fristelsen til at aftale og begå ny kriminalitet i fællesskab?

ad. 1) Tilsynsgruppen holdt sit første møde i marts 1958 med 3 deltagere, og har siden haft 25 medlemmer. Yderligere 1, der var løsladt til København efter endt straf, er helt udeblevet. Af de 25 er 9 ophørt af følgende årsager: 1 har selv ønsket at udtræde, 1 er udgået ved tilsynsperiodens ophør, 1 rejste til provinsen, 1 kunne ikke deltage på grund af konstant aftenarbejde, 2 er blevet udelukket på grund af gentagne udeblivelser, og 3 er ophørt i forbindelse med recidiv.

De resterende 16 medlemmer deltager på nuværende tidspunkt (februar 1960) stadig i gruppens møder, og har stort set deltaget regelmæssigt. De fleste har dog gennemgået perioder med større eller mindre ustabilitet, som regel især i den første tid efter løsladelsen. I det første par måneder, da der kun var løsladt få, var den gennemsnitlige mødeprocent på ca. 50, og det er forekommet, at der kun mødte en enkelt deltager. (De to udelukkelser fandt sted i denne periode). Det var en overgang under alvorlig overvejelse at lade forsøget ophøre, men situationen bedredes med udgangen af 1958, hvorefter mødeprocenten gennemsnitligt har været på omkring 75, hvilket må anses for tilfredsstillende, især da den samme deltager sjældent udebliver flere gange i træk.

ad. 2) Af de 25 deltagere er 21 løsladt på prøve og 4 efter endt straf. Blandt de sidstnævnte findes gruppens to mest stabile deltagere, hvoraf den ene har været med fra begyndelsen, den anden godt et år. De to andre, der er løsladt for ca. 5 måneder siden, deltager regelmæssigt og aktivt. Efter de pågældendes egen vurdering er det en fordel, at gruppedeltagelsen ikke er kombineret med prøveløsladelsesvilkår, idet de føler sig friere stillet overfor gruppen. Det ser desuden ud til, at deres tilstedeværelse betyder en hel del for de prøveløsladtes acceptation af hele situationen.

ad. 3) Trods den stærkt nedsatte mødehyppighed, og tiltrods for at adskillige af deltagerne ikke havde været samtidig i anstaltsgruppen, viste deltagerne sig stærkt indstillet på at benytte gruppen til behandling af personlige vanskeligheder. Ligesom i anstaltsgruppen var der tale om en vis uenighed om, hvilke problemer der burde lægges mest vægt på (materielle eller følelsesmæssige). Efterhånden synes det almindeligt anerkendt, at en åben drøftelse af følelsesmæssige konflikter er nødvendig, og selvom nogle af deltagerne fremdeles er forsigtige med at udtale

sig, er helhedsbilledet efterhånden præget af en overordentlig åbenhed og tolerance.

Problembehandlingen i tilsynsgruppen er endvidere præget af, at de foreliggende problemer i stor udstrækning er aktuelle og konkrete. De færreste deltagere undgår alvorlige nederlag, og de fleste bliver før eller senere konfronteret med et løfte, de har afgivet i anstaltsgruppen, men ikke holdt. Alkoholikere, der under afsoningen erklærede, at de nemt kunne undgå drikkeri, møder berusede i gruppen (det er en almindelig anerkendt regel, at selv den ynkeligste tilstand ikke kan begrunde udeblivelse). Den enkeltes nederlag opfattes som gruppens nederlag og giver anledning til forskrækkelse, men aldrig fordømmelse, og det er gentagne gange sket, at medlemmer, der ankom som selvopgivende, berusede, subsistensløse lazaroner, dagen efter mødet har gjort et alvorligt forsøg på at skaffe sig fast grund under fødderne.

Med hensyn til økonomisk hjælp fra Dansk Forsorgsselskab er gruppens medlemmer principielt ligestillede med andre løsladte, dog med den begrænsning, at anmodning om hjælp i reglen må fremsættes og begrundes på et gruppemøde. Selvom der ofte vil være enkelte tilstede, der under alle omstændigheder går ind for den størst mulige hjælp i alle tilfælde, har den almindelige tendens været præget af gruppens ønske om en grundig undersøgelse af ansøgerens muligheder for at løse sin situation uden hjælp. Det er jævnlig sket, at en ansøger under gruppens indflydelse har trukket sin anmodning tilbage, ligesom flere deltagere under akutte vanskeligheder har frabedt sig økonomisk hjælp.

ad. 4) Overfor den vistnok ret udbredte frygt for at gruppen skulle kunne komme til at fungere som „arnested" for kriminalitet i fællesskab kan det noteres, at noget sådant efter alle gjorte iagttagelser ikke her har fundet sted, og at der ikke har været iagttaget noget, der kunne underbygge frygten. De 3 recidiver, der er forekommet i tilsynsgruppen, synes tværtimod at have medvirket til at underbygge de øvrige deltageres beslutning om at undgå recidiv.

Afsluttende bemærkninger.

Tilbage står nu et forsøg på vurdering af de opnåede resultater. En objektiv bedømmelse er ifølge sagens natur udelukket, da man ikke råder over en entydig målestok, endsige en neutral iagttager.

At undersøge gruppens indflydelse på recidivtallet lader sig af forskellige grunde ikke gøre. Først og fremmest er talmaterialet for lille og observationstiden for kort til at begrunde slutninger. Det vil endvidere støde på uoverstigelige hindringer at finde frem

til en egnet kontrolgruppe. Det kan oplyses, at der i øjeblikket (februar 1960) er 17 deltagere, der er løsladt for mere end et år siden. Heraf er 4 recidiveret indenfor det første år (1 idømt psykopatforvaring). Til sammenligning kan tjene, at man i Kragskovhedeklientellet i de tilsvarende aldersgrupper kan forvente recidiv på ca. 40 % i en toårsperiode.

Iøvrigt er det næppe rimeligt at vurdere resultaterne af en personlighedsbehandling alene på grundlag af et enkelt symptom, her kriminaliteten. Personligheden må opfattes som en helhed, og behandlingens resultater vurderes udfra helheden.

Med det forbehold, der følger af mangelen på objektiv målestok og neutral iagttager, mener jeg herefter sammenfattende at kunne fastslå følgende:

37 udpræget umodne personer, der alle gennem en årrække har udvist svære tilpasningsvanskeligheder med kriminalitet, og hvis tilhørsforhold til sociale grupper er uafklaret og konfliktfyldt, har i et overskueligt og tryghedsbefordrende gruppemilieu haft lejlighed til at revidere deres erfaringer vedrørende deres eget forhold til andre mennesker. De er alle kommet til at føle et nært tilhørsforhold til gruppen, og de har alle i større eller mindre udstrækning ladet deres selvvurdering influere af gruppen.

Der har i gruppen udviklet sig et system af sociale normer, der var rummelige nok til at tolerere den enkeltes særpræg, men samtidig i overensstemmelse med det af alle anerkendte hovedformål: at tilstræbe tilpasning til en større social sammenhæng.

Hos det overvejende antal af deltagerne har der kunnet iagttages en udvikling i retning af mere realitetsbetonet selvvurdering og målsætning.

Deltagerne i tilsynsgruppen har efter løsladelsen fastholdt og yderligere udviklet deres tilknytning til gruppen, og har i stor målestok benyttet denne som forum for behandling af deres personlige konflikter.

Hos de to gruppers ledere, såvel som hos anstaltens inspektør, der på nærmeste hold har fulgt forsøget med stor og værdifuld interesse, hersker der ikke mere tvivl om, at gruppeterapi er et velegnet middel i behandlingen af kriminelle, ihvertfald forsåvidt angår berigelsesforbrydere i de her omhandlede aldersklasser. Det må tilføjes, at et intimt samarbejde mellem gruppelederen og anstaltens øvrige funktionærer er af afgørende betydning.

Ole Larsen.